

1. Jean-Baptiste Vanloo (1684–1745)

Portret Stanisława Leszczyńskiego, króla Polski

1727

Olej, płótno; wys. 146 cm, szer. 113,7 cm

Wersal, Muzeum Państwowe Pałaców w Wersalu i w Trianon;
nr inw. MV 3717

Król Stanisław Leszczyński w zbroi, ze wstęgą Orderu św. Ducha, sprawia wrażenie, jakby przygotowywał się do walki. Obraz Vanloo został namalowany w zamku w Chambord w 1727, w okresie gdy wygnany władca nie zrzekł się jeszcze swoich pretensji do polskiego tronu.

Stanisław był synem Rafała Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, i Anny z Jabłonowskich. Urodził się w 1677 we Lwowie. W 1704 został wybrany na króla Polski. Po abdykacji, skazany na wygnanie, osiadł po latach tułaczki w 1720 w Wissemburgu. Małżeństwo córki Marii z Ludwikiem XV obudziło jego nadzieje na odzyskanie tronu w Polsce. W 1733, po śmierci rywala, Augusta II Mocnego, Leszczyński udał się potajemnie do Warszawy i tam ponownie został ogłoszony królem Polski. Podobnie jak w 1709, nastąpiła wówczas zbrojna interwencja Rosji. Król musiał uciekać do Gdańska.

Po elekcji elektora saskiego Augusta III, syna Augusta II, Leszczyński powrócił do Francji. W 1737, przed ostatecznym zakończeniem wojny o sukcesję polską, osiągnięto kompromis: król definitywnie zrzekł się pretensji do tronu, w zamian otrzymując w dożywotnie władanie księstwa Lotaryngii i Bar. Osiedlił się wówczas w Nancy, zamieszkując głównie w zamku Lunéville, który przebudował i znacznie upiększył. Córkę, królową Marię, odwiedzał regularnie mimo dzielącej ich odległości: jesienią miał do dyspozycji pałac Trianon, co pozwalało mu przebywać blisko Wersalu. Od czasu do czasu mieszkał w pałacu głównym, w dawnych apartamentach markizy de Maintenon. Wydaje się, że zięć, król Ludwik XV, nie cenił go specjalnie, świadomy, że nie wywodził się on z rodu panującego o pierwszorzędym znaczeniu. Obaj jednak mieli dociekliwy umysł i dzielili zamiłowanie do nauki. W 1761 Leszczyński został ojcem chrzestnym swojego prawnuka, hrabiego Prowansji, przyszłego Ludwika XVIII, który po swej matce był jednocześnie wnukiem Augusta III.

Król Stanisław zmarł w 1766 w Lunéville. Księstwa Lotaryngii i Bar zostały ponownie przyłączone do Francji. Został pochowany w kościele Notre-Dame-de-Bonsecours w Nancy. Jego nagrobek, sfinansowany przez Ludwika XV, wzniesiono naprzeciwko pomnika żony, królowej Katarzyny. Został odkuty przez dwóch rzeźbiarzy, Louis-Claude'a Vassé oraz Félix'a Lecomte'a. W 1768 obok miejsca jego pochówku umieszczono nagrobek z sercem Marii Leszczyńskiej autorstwa Louis-Claude'a Vassé.

Hist.: Portret powstał na zamówienie Urzędu Budyneków Królewskich; w Wersalu przechowywany od czasów Ludwika Filipa I.

Lit.: Constans 1995, vol. 2, s. 896, nr 5061; Zanella 2000, s. 27–39, zvl. s. 35; Nancy 2004, s. 105; Warszawa 2005, s. 126–127.

A.M.

Jean-Baptiste Vanloo (1684–1745)

Stanislas Leszczyński, roi de Pologne

1727

Huile sur toile ; h. 146 cm, l. 113,7 cm

Versailles, musée national des châteaux de Versailles et de Trianon,
inv. MV 3717

Revêtu de l'armure et du cordon de l'ordre du Saint-Esprit, le roi Stanislas semble s'apprêter à combattre. Le portrait de Vanloo fut peint à Chambord en 1727, à un moment où le souverain déchu n'avait pas encore abdiqué ses prétentions au trône de Pologne. Fils de Raphael Leszczyński, grand trésorier de Pologne, et d'Anna Jablonowska, né en 1677 à Léopol (Lvov, à l'ouest de l'Ukraine), Stanislas avait été, en effet, élu roi de Pologne en 1704. Détrôné et contraint à l'exil, il s'était établi à Wissembourg en 1720. Grâce au mariage de sa fille Marie avec Louis XV, il s'était repris à espérer recouvrer son trône.

En 1733, à la mort de son rival Auguste II de Saxe, Stanislas se rendit clandestinement à Varsovie et y fut de nouveau proclamé roi de Pologne. Comme en 1709, les Russes envahirent le pays, contraignant Stanislas à trouver refuge à Dantzig. Après l'élection d'Auguste III de Saxe, fils d'Auguste II, Stanislas regagna la France. Avant la conclusion définitive de la guerre de Succession de Pologne, un compromis fut trouvé en 1737 : Stanislas renonça définitivement à ses prétentions au trône de Pologne et reçut en compensation la souveraineté sur les duchés de Lorraine et de Bar. Il s'établit alors à Nancy et au château de Lunéville, qu'il embellit considérablement.

Malgré l'éloignement, Stanislas continua régulièrement à voir sa fille : durant l'automne, le château de Trianon était mis à sa disposition, ce qui lui permettait de s'établir à proximité de Versailles. Il logea aussi occasionnellement à Versailles, dans l'ancien appartement de Madame de Maintenon. Il ne semble pas avoir été particulièrement apprécié par son gendre, à qui il ne pouvait que rappeler qu'il n'appartenait pas à une famille de premier plan, mais il partageait avec Louis XV une grande curiosité d'esprit et une passion pour les sciences. En 1761, il fut choisi pour être le parrain de son petit-fils, le comte de Provence, futur Louis XVIII : par sa mère, ce dernier était aussi le petit-fils d'Auguste III...

Stanislas mourut en 1766 à Lunéville et les duchés de Lorraine et de Bar furent alors rattachés au royaume de France. Il fut inhumé à Notre-Dame-de-Bonsecours à Nancy, où un monument funéraire fut érigé en face de celui de son épouse Catherine Opalinska : sa réalisation, par les sculpteurs Louis-Claude Vassé puis Félix Lecomte, fut financée par Louis XV. En 1768, le tombeau du cœur de Marie Leszczyńska, dû au même Vassé, fut placé à proximité de celui de son père.

Hist. : commande des Bâtiments du roi ; entré à Versailles sous Louis-Philippe.

Bibl. : Constans 1995, vol. II, p. 896, n° 5061; Zanella 2000, p. 27–39, en particulier p. 35; Nancy 2004, p. 105; Warszawa 2005, p. 126–127.

A.M.

2. Jean-Baptiste Vanloo (1684–1745)

Portret Katarzyny Opalińskiej, królowej Polski

1727

Olej, płótno; wys. 145,5 cm, szer. 113 cm

Wersal, Muzeum Państwowe Pałaców w Wersalu i w Trianon;
nr inw. MV 3718

Katarzyna Opalińska, córka kasztelana poznańskiego Jana Karola Opalińskiego i Zofii Anny Czarnkowskiej, urodziła się w 1682 w Poznaniu. W 1698 poślubiła Stanisława Leszczyńskiego, a w 1704 została królową Polski. Po abdykacji męża w 1709 udała się z nim na wygnanie. W 1720 Leszczyńscy osiedlili się w Wissemburgu. Gdy ich córka Maria została żoną króla Francji, zamieszkali w zamku w Chambord.

Portret Katarzyny Opalińskiej pędzla Vanloo powstał najpewniej w Chambord. Przedstawiona na nim królowa ubrana jest w paradną suknię dworską okrytą obfitym płaszczem podbitym gronostajami. Na siedzisku stojącego obok fotela leży umieszczona na kasecie korona królewska. Ten sam układ kompozycyjny Vanloo zastosował w portrecie Marii Leszczyńskiej (zob. kat. nr 17).

Od 1733, po wyjeździe męża do Polski, Katarzyna Opalińska mieszkała na pensji dla panien w Saint-Cyr nieopodal Wersalu, później – w pałacu w Meudon. W kolejnych latach regularnie odwiedzała córkę, zamieszkując najczęściej w Trianon.

Bardzo religijna, podobnie jak córka, musiała tolerować liczne niewierności swego małżonka, choć trzeba przyznać, że jego romanse były względnie dyskretne.

Gdy Stanisław w 1737 został księciem Lotaryngii, osiadła z nim w Nancy, gdzie w 1761 wzniesiono ku jej czci bramę Świętej Katarzyny, zaprojektowaną przez architekta Richarda Mique'a. Zamieszkiwała również pałac w Lunéville, gdzie zmarła w 1747.

Jej pomnik nagrobny – dzieło wybitnego rzeźbiarza Nicolasa-Sébastiena Adama – znajduje się w kościele Notre-Dame-de-Bonsecours w Nancy, a jego gipsowa kopia z 1846 – w Wersalu. Zmarła królowa przedstawiona jest na nagrobku w pozie modlitewnej – na klęczkach, ze splecionymi dłońmi i wzrokiem utkwionym w niebo.

Hist.: Portret powstał na zamówienie Urzędu Budyńków Królewskich; w Wersalu przechowywany od czasów Ludwika Filipa I.

Lit.: Constans 1995, vol. 2, s. 896, nr 5062; Zanella 2000, s. 27–39, zvl. s. 35; Nancy 2004, s. 105; Warszawa 2005, s. 126–127.

A.M.

Jean-Baptiste Vanloo (1684–1745)

Catherine Opalinska, reine de Pologne

1727

Huile sur toile ; h. 145,5 ; l. 113 cm

Versailles, musée national des châteaux de Versailles et de Trianon,
inv. MV 3718

Fille de Jean-Charles Opalinski, castellan de Poznanie, et de Sophie-Anne Czarnkowska, Catherine Opalinska naquit en 1682 à Poznan à l'ouest de la Pologne. Elle épousa en 1698 Stanislas Leszczynski et devint reine de Pologne en 1704. Elle suivit dans l'exil son époux détrôné en 1709 et tous deux vinrent s'établir en 1720 à Wissembourg. Après la conclusion du mariage de leur fille Marie avec le roi de France, ils s'installèrent au château de Chambord.

C'est probablement à Chambord que Vanloo réalisa le portrait de Catherine Opalinska. La reine de Pologne y est représentée en grand habit de cour, vêtue d'un manteau doublé d'hermine, la couronne de Pologne posée sur un siège. Vanloo utilisa aussi cette composition pour peindre la reine Marie Leszczynska (cat. 17). À partir de 1733, durant l'absence de son époux parti en Pologne, Catherine Opalinska fut aussi logée dans la maison d'éducation de Saint-Cyr, tout près de Versailles, puis au château de Meudon. Les années suivantes, elle eut régulièrement l'occasion de séjourner auprès de sa fille. Elle trouvait le plus souvent asile à Trianon. D'une grande piété, comme sa fille, elle eut à compter avec un époux infidèle, mais les maîtresses de ce dernier restaient relativement discrètes.

Devenue duchesse de Lorraine en 1737, elle s'établit avec Stanislas à Nancy, où la porte Sainte-Catherine, due à l'architecte Richard Mique, fut érigée en son honneur en 1761. Elle occupa aussi le château de Lunéville, où elle mourut en 1747. L'église Notre-Dame-de-Bonsecours à Nancy abrite son monument funéraire, œuvre remarquable du sculpteur Nicolas-Sébastien Adam – et dont une copie en plâtre, réalisée en 1846, est conservée au musée national des châteaux de Versailles et de Trianon : la défunte y est représentée à genoux, les mains jointes et regardant vers le ciel.

Hist. : commande des Bâtiments du roi ; entré à Versailles sous Louis-Philippe

Bibl. : Constans 1995, vol. II, p. 896, n° 5062 ; Zanella 2000, p. 27–39, en particulier p. 35; Nancy 2004, p. 105; Warszawa 2005, p. 126–127.

A.M.

